

Dr Pero Petrović*

PRIORITETI EKONOMSKE DIPLOMATIJE REPUBLIKE SRBIJE U USLOVIMA SVETSKE EKONOMSKE KRIZE

Apstrakt: Ovaj rad predstavlja neke istraživačke prioritete ekonomske diplomatije Republike Srbije, u svetlu svetske ekonomske krize. U prvoj deceniji ovog veka uspostavljena je nova diplomatska arhitektura gde se privredni odnosi nameću kao prioritet. Ekonomija postaje globalna, a sve manje nacionalna. U toj situaciji važno je odrediti prioritete srpske ekonomske diplomatije. Rad ističe ulogu i značaj poslovne diplomatije. U ovom trenutku potrebno je analizirati efekte Privremenog trgovinskog sporazuma sa EU. Osim toga, sa aspekta ekonomskih odnosa, veoma je značajna regionalna saradnja. Stoga, ovaj rad analizira niz operativnih aktivnosti ekonomske diplomatije. Treba istaći tri kanala priliva kapitala u Srbiju (deponovanje migranata, direktna strana ulaganja i strani zajmovi). U ovoj situaciji vrlo je važan način odabira osoblja za ove specifične zadatke. Pri tome treba imati u vidu da je deficit u spoljnoj trgovini dugoročan i veliki problem srpske privrede.

Ključne reči: ekonomska diplomatija, svetska kriza, regionalna saradnja, trgovina.

A PRIORITIES OF THE ECONOMIC DIPLOMACY OF THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE CONDITIONS OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS

Abstract: This research paper presents some priorities of economic diplomacy of the Republic of Serbia in terms of world economic crisis. In the first decade of the century a new diplomatic architecture in the world has been established, where economic relations are a priority. An economy becomes more global and less national. In these conditions, it is important to determine the priorities of Serbia in international economic relations. Therefore, the paper emphasizes the role and importance of economic diplomacy. At this time, it is necessary to discuss all the effects of Interim Trade Agreement with the EU. Regional cooperation of Serbia is very significant from the aspect of economic relations. Therefore, this paper analysis the operational activities of economic diplomacy. It should be point out three channels of capital inflow in Serbia (the deposit of migrants, direct foreign investment and foreign loans). When it is a very important way to staff selection for these specific tasks. Deficit in foreign trade is a long-term and large scale problem serbian economy.

Key words: economic diplomacy, world crisis, regional cooperation, trade

JEL Clasification: O29

* Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

1. Pristup problemu

U poslednjoj deceniji dvadesetog veka dolazi do raspada bipolarnog sistema i čitavog niza krupnih političkih i ekonomskih potresa koji su proistekli iz tog procesa. To je uslovalo i određena preusmeravanja spoljnopolitičkih i ekonomskih diplomatskih prioriteta, kako u razvijenim zemljama tako i u zemljama u razvoju. U savremenom svetu, u kome međunarodni i ekonomski odnosi predstavljaju sistem odnosa moći, političke i ekonomske, postepeno se pravi nova svetska arhitektura koja sve više nastoji da ograniči države i pojedinačne privredne subjekte. Privrede bivaju sve manje nacionalne, a sve više globalne, pretvarajući se tako u transnacionalni sistem proizvodnje, koji se zasniva na međunarodnoj podeli rada. Međutim, bez obzira na ovaj evidentan trend u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima uloga država i diplomatija, kao instrumentarija promovisanja i zaštite interesa zemalja ostaje vrlo značajna, a posebno ona u oblasti ekonomskih odnosa. Samo se usmerava na specifične ekonomske prioritete.

Najrazvijenije zemlje, koje svoju moć temelje na ekonomskoj superiornosti, vojnoj nadmoći i nadmoći u domenu proizvodnje, svoje spoljnopolitičke prioritete sve više prebacuju i vezuju za ekonomsku sferu, nastojeći da svoje interese realizuju, pored ostalog, i snažnim diplomatskim ekonomskim angažmanom, koji je usmeren globalno, regionalno ali i lokalno.

Osnovni dugoročni strateški cilj srpske diplomatije, pa time i osnovni prioritet ekonomske diplomatije Republike Srbije, je članstvo u Evropskoj uniji. Međutim, u uslovima svetske ekonomske krize pojavljuju se i drugi prioritetni zadaci odnosno konkretni koraci i mere. Inače, u 2009 godini Srbija ima dva spoljnopolitička prioriteta – evropske integracije i odbranu ustavnog poretka svim pravnim, diplomatskim i političkim sredstvima.

U uslovima svetske ekonomske krize, koja će po svoj prilici biti dugotrajnija, neophodno je odrediti prioritete (osnovne i specifične) ekonomske diplomatije Republike Srbije. U tom smislu neophodna je aktivna uloga ekonomske diplomatije u kreiranju nacionalne strategije koja bi bila odgovor na brojne elemente svetske ekonomske krize odnosno recesije, koja je zahvatila privredu Srbije. Pri tome, neosporno je da je Srbija visoko zadužena zemlja, te da je deficit u spoljnjoj trgovini zabrinjavajući. Osim toga stepen korupcije, procenjuju brojni eksperti, veoma je visok. Akcije na berzi su u ogromnom padu, a inostrani investitori u povlačenju. Doznake iz inostranstva se smanjuju kao i prekogranični krediti. Dakle, finansijska sredstva, dok traje svetska ekonomska kriza, biće ograničena, a inostrana, ako ih uopšte bude, biće teško pristupačna i preskupa. Nesumnjivo je da će nakon krize morati da se desi prekomponovanje finansijskog sistema i sistema monitoringa i supervizije u svetu. Neophodno je uskladiti regulativu i nacionalne politike, kao utvrditi zajednička pravila u dokapitalizaciji banaka jer nacionalni pristupi imaju previše neracionalnog

rasipanja. Pored toga, fiskalna ekspanzija, koja se mora voditi u vreme krize, dovodi do rasta dugova zemalja. U ovim procesima uloga ekonomske diplomatije biće od velikog značaja.

2. Uloga i značaj ekonomske diplomatije

Uloga savremene države nije da investira u preduzeća i upravlja privredom, već da brine o javnim finansijama, ulasku konkurencije u infrastrukturni sektor i otklanjanju barijera za ulaganja. To su, između ostalih, i zadaci svih ekonomskih diplomata. Potom, uključivanje zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji u tradicionalne međunarodne institucije (npr. STO) i različite ekonomske integracije i trgovinske blokove, zahteva novi model nastupa i diplomatskog delovanja, radi što bolje zaštite svojih ekonomskih, a time i političkih interesa u procesu globalizacije savremenih ekonomskih odnosa. Dakle, savremeni sistem međunarodnih ekonomskih odnosa i procesi globalizacije i integracije nameću potrebu intezivne ekonomske diplomatske aktivnosti, usmerene na realizaciju i zaštitu ekonomskih prioriteta i interesa, u čemu zemlje u razvoju i tranziciji (što je još uvek Srbija) moraju da se ugledaju na najrazvijenije zemlje, i time se rukovode u određivanju svojih spoljnopolitičkih i spoljno ekonomskih prioriteta¹. Jedan od uslova za uključivanje država zapadnog Balkana u Evropsku Uniju je regionalna saradnja koja je od posebnog značaja u trenutku kad se članice Unije suočavaju sa globalnom ekonomskom krizom.

Otežavajuća okolnost za ekonomske diplomate je što na posao stupaju usred ekonomske krize, čije se razmere još uvek ne mogu sagledati. Stoga, pojedini ekonomisti predlažu da Srbija potraži neka nova, atraktivnija tržišta odnosno izvore kapitala i moguće ekonomske kooperacije. To znači da u aktuelnim uslovima umesto slanja ekonomskih diplomata u zemlje Evropske Unije, gde je Srbija koliko-toliko etablirana, mogućnosti se moraju tražiti na tržištima Kine, Severne Afrike, arapskih zemalja, Indije i Latinske Amerike. Uostalom, uloga i značaj svake ekonomske diplomatije je upravo u iznalaženju ne samo novih tržišta nego i iznalaženje novih mogućnosti, modaliteta, ekonomske saradnje. Dakle, Srbija treba da ima strategiju za nastup ekonomskih diplomata iz koje bi proizašao operativni program nastupa na ciljnim tržištima ili u odnosu na konkretnu zemlju i konkretan poslovni poduhvat.

¹ U regionu Balkana, a posebno na ex jugoslovenskim prostorima, posle decenije centrifugalnih i dezintegracionih procesa (praćenih oružanim konfliktima) prevladalo je uverenje o potrebi razvoja dobrosusedskih odnosa i ubrzanoj političkoj i ekonomskoj saradnji, kao preduslovu za progres i opšti napredak, koji će, pored ostalog, omogućiti i ispunjavanje potrebnih uslova za integraciju novonastalih država u EU. U tom smislu, opredeljenje za što značajniju ulogu ekonomske diplomatije se nameće kao neminovnost.

3. Prelazni trgovinski sporazum

Srbija očekuje da Evropska unija u najskorije vreme odmrzne Prelazni trgovinski sporazum, a način na koji se taj sporazum bude primenjivao biće ključan za određivanje optimalnog datuma za podnošenje kandidature. Ove aktivnosti Srbiju bi vodile zaokruživanju ekonomskog i finansijskog ambijenta neophodnih za ubrzano sprovođenje reformi i ubrzani privredni razvoj. Prelaznim trgovinskim sporazumom sa Evropskom Unijom se predviđa da se u narednih šest godina postepeno liberalizuje trgovina industrijskim i prehrambenim proizvodima. To nije, u tehničkom smislu, jednostrana primena jer je srpska roba već oslobođena carina na tržištu EU². Međutim, smanjivanje vrednosti nacionalne valute će, u prvom redu, dovesti do povećanja inflacije i poskupljenja uvoznih dobara, što će s obzirom na izraženu sklonost ka uvozu potrošnih dobara dovesti do osetnih ograničenja. S druge strane, upozoravaju, neki ekonomisti Srbiji pretili opasnost i od protekcionizma. U naletu podržavljenja, sve standardne preporuke o liberalizaciji i otvaranju tržišta se zaboravljaju³. Ekonomska diplomatija, u uslovima svetske ekonomske krize, treba da učini napor da se, u naredne tri godine, ne ugrozi obećana bespovratna finansijska pomoć Evropske unije Srbiji. Tu pomoć (IPA – Instrumenta za pretpristupnu pomoć, do 2010 godine u iznosu od 584,4 miliona evra) može da umanjiti jedino naša nespremnost da novac koji nam je namenjen za podršku reformama i razvoju⁴. Stoga je neophodno organizovati posebne sektore koji treba da se bave ugovaranjima, plaćanjima, ali i kontrolom trošenja sredstava namenjenih za konkretne i specifične programe.

4. Značajniji prioriteti ekonomske diplomatije Srbije

Republika Srbija je, posle izvršenih demokratskih promena i opšteg društvenog konsenzusa o političkim i ekonomskim promenama, istakla kao jedan od spoljnopolitičkih prioriteta potrebu povratka ili obnavljanja članstva u međunarodnim organizacijama. Stoga je od posebnog značaja uključivanje Srbije u multilateralne monetarne i trgovinske sisteme (Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svetska trgovinska organizacija, Evropska banka za obnovu i razvoj, Evropska investiciona banka, i dr.). U tom smislu, jedan od značajnijih prioriteta srpske spoljnje ekonomske politike i ekonomske

² Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Srbije Evropskoj Uniji i Prelazni trgovinski sporazum potpisani su 29.aprila 2008.godine u Briselu, a ratifikovani su u Skupštini Srbije 09.09.2008 godine.

³ Ima čak zemalja koje uz stimulanse ili pomoć svojim bankama primenjuju i protekcionističke mere, ne dozvoljavajući svojim bankarima da ulažu novac u filijale u zemljama poput Srbije.

⁴ Samo za ovu godinu, za našu zemlju je odvojeno 192 miliona evra i to iz dva fonda (od ukupno pet, koliko sadrži IPA) – za prekograničnu saradnju i za izgradnju institucija.

diplomacije je pristupanje Svetskoj trgovinskoj organizaciji, uzimajući u obzir globalni značaj ove organizacije i njenu institucionalnu povezanost sa MMF-om i Svetskom bankom u kreiranju odnosno prilagođavanju makroekonomskom okruženju. Pri tome neophodno je istražiti mogućnosti brojnih tržišta širom sveta (Kina, Indija, Arapske zemlje, neke zemlje Latinske Amerike, itd.).

Svetska ekonomska kriza, sa aspekta unutrašnje situacije svih država zapadnog Balkana, imaće određeni uticaj, jer su neophodne reforme koje treba sprovesti u procesu pristupanja EU, zahtevne u ekonomskom i socijalnom smislu. Pri tom se ima u vidu i okolnost da će zemlje članice EU zbog ekonomske krize biti zaokupljene svojim, internim problemima odnosno sredstvima da se odupiru izazovima svetske ekonomske krize. Stoga je od posebnog značaja regionalna saradnja zemalja u srpskom okruženju. Balkanske države treba da funkcionišu i imaju regulisane odnose na način na koji će to imati u trenutku kada budu članice EU, a posebno treba potencirati ugovor o slobodnoj trgovini CEFTA koji je dao dodatni impuls regionalnoj saradnji, a Srbiji omogućio najveći trgovinski suficit u razmeni sa državama regiona. Međutim, Sporazum o stvaranju zone slobodne trgovine u regionu do kraja 2010 godine neće biti moguć ukoliko ne budu ukinute necarinske barijere koje sada otežavaju trgovinu. Necarinske barijere su neprimetne i teško se otkrivaju u mreži nacionalnih propisa donetih sa potpuno opravdanim ciljevima, a "često su razornije i od carina", jer višestruko poskupljuju trgovinu. To ima implikacije i na ukupne ekonomske odnose sa pojedinim državama u okruženju.

S druge strane, značajna uloga poslovne diplomacije očekuje se u promociji komparativnih prednosti, odnosno ostvarivanju zadovoljavajućih nivoa tržišnih učešća, u cilju adekvatnog pozicioniranja na ciljnim tržištima. To je jedan od načina da se osigura opstanak i kasnije ekonomski rast i razvoj⁵.

Dilema u vezi s tim da li država treba da pomogne svojim preduzećima u nastupu na evropskim i svetskom tržištu gotovo da i ne postoji ili, preciznije, ne bi trebalo da postoji. Jedina prava dilema jeste kako obezbediti potrebna sredstva za podršku i koji su potezi koje treba povlačiti u višestepenom procesu promocije srpske privrede na sve zahtevnijem svetskom tržištu.

5. Operativne aktivnosti ekonomske diplomacije

Aktivnosti poslovne diplomacije odvijace se, uglavnom, u Srbiji, međunarodnim organizacijama i manifestacijama i u konkretnim zemljama. Te aktivnosti treba da budu usmerene na privlačenje investicija pored prezentiranja

⁵ Na značaj ekonomske diplomacije, pogotovo na putu evropskih integracija, najslikovitije upućuje primer Slovenije i veoma dinamične aktivnosti njenih diplomatskih predstavnika, ali i kompletne državne infrastrukture, kada su ekonomski interesi te zemlje u pitanju.

uslova i podsticaja za konkretno investiranje u privredu Srbije, podrazumevaće i organizaciju susreta i sastanaka na međudržavnom nivou, seminara, poslovnih foruma i drugih poslovnih konferencija⁶. Međutim, ima i izvesnih oprečnih mišljenja. U ambasadama Srbije, širom sveta, već postoje ekonomski atašei, stoga slanje novih kadrova tog profila ima smisla samo ukoliko u pojedinim ambasadama nema nikoga na mestu ekonomskih savetnika. Mada se smatra da rezultati dosadašnjih ekonomskih savetnika nisu zadovoljavajući.

Ekonomska diplomatija treba da usmeri svoje napore na povećanje i poboljšanje izvoznih performansi srpskih preduzeća⁷.

S druge strane, toga, treba imati u vidu da kapital u Srbiju stiže po tri osnova pa to ekonomska diplomatija treba da ima u vidu, odnosno da ih analizira i pospešuje: doznake migranata, strane direktne investicije i inostrani krediti.

1) doznake migranata

Srbija, kao i celokupni zapadni Balkan, je izvoznik radne snage. Značajan broj lica u radno sposobnom dobu radi van sopstvene zemlje, pretežno u zemljama Evropske Unije. Ovi nekadašnji "gastarbajteri" svojim doznakama koje usmeravaju u svoju domovinu finansiraju značajan deo spoljnog deficita zemlje. U Srbiji te vrste doznaka iz inostranstva predstavljaju četvorostruku vrednost direktnih inostranih investicija. One i za Srbiju predstavljaju značajan izvor prihoda i deviza, ali nažalost, doznakama se uglavnom finansira potrošnja, a ne investicije (treba imati u vidu da je od 2001 godine pa do kraja 2008 godine, po osnovu neto doznaka, kredita, investicija i donacija u Srbiju ušlo više od 50 milijardi dolara). Veliki deo predstavlja direktnu pomoć predviđenu za potrošnju u svakodnevnom životu porodica i rođaka. Drugi deo se uliva u građevinarstvo i njime se finansira izgradnja kuća i stanova, koji radnim migrantima, u budućnosti, kada se penzionišu, treba da posluže kao prebivalište. Ukoliko se ta sredstva, ipak, ulažu u nešto, onda su to kiosci brze hrane, benzinske stanice i automehaničarske radionice, koje kasnije treba da poboljšaju njihove prihode u starosti⁸. Takve investicije ne doprinose mnogo unapređenju izvozne sposobnosti i konkurentnosti države.

Osim toga novčane doznake, uglavnom, ne stižu formalnim kanalima, preko bankarskog sistema (ne radi se o doznakama u užem smislu) nego uglavnom u vidu manjih suma koje se u obliku gotovine unose u zemlju, pri čemu od njih, u ukupnom zbiru, nastaju poprilični iznosi. Ukupna suma sastoji

⁶ Ministarstvo ekonomije i privrednog razvoja pomoću tehničke pomoći Kanade omogućilo je organizovanje i posebne obuke odabranih kandidata, s obzirom na veliko iskustvo i uspešnu diplomatiju te zemlje.

⁷ Pitanje da li Srbija ima tolike izvozne kapacitete, sasvim je na mestu, jer imamo jednu robnu ponudu koja je dosta oskudna, siromašna u pogledu asortimana, i po tome je srpska privreda nisko pozicionirana na svetskom tržištu.

⁸ Andreas Inotai, 2007, *The European Union and Southeastern Europe, Troubled Waters Ahead?*, Brisel, 2007 m, str.198ff.

se iz mnoštva malih delova, tako da se tim sredstvima ne mogu pokretati neke veće investicije. Takvi tokovi novca imaju čak, u uslovima aktuelne krize, tendenciju da povećavaju spoljni deficit. S jedne strane se povećava potražnja za dinarima, što dovodi do toga da kurs dostigne nivo koji je štetan po konkurentnost i izvoz. S druge strane radni migranti indirektno uvoze potrošački mentalitet na koji su se, uglavnom, navikli u inostranstvu (na taj način nesumnjivo povećavaju već izraženu sklonost ka uvozu).

2) Direktne inostrane investicije

Ukupan obim direktnih inostranih investicija na prostoru celog Balkana nije veliki, mada investicija još uvek ima. Međutim, važnije od obima je pitanje usmerenja tih investicija, a inostrani investitori su, u prvom redu, bili zainteresovani za to da profitiraju od privatizacije nekadašnjih državnih (društvenih) preduzeća. Pri tom im je išla na ruku politika privatizacije, a koja je bila, u prvom redu, usmerena ka što je moguće većoj i bržoj dobiti (kako bi se njime finansirao državni budžetski deficit), a ne ka modernizaciji proizvodnih kapaciteta i održanju stope zaposlenosti. Vlade nisu bile mnogo zainteresovane za to da se izgrade izvozni kapaciteti. Međutim, samo ukoliko investicije unaprede konkurentnost i ekonomsku efikasnost privrede, problem spoljnog deficita gubi svoj prioritetni značaj. Kada dođe do povećanja stepena konkurentnosti i ekonomske efikasnosti, između ostalog, zahvaljujući i investicijama, ni rastući deficit trgovinskog bilansa neće predstavljati toliki problem⁹.

Iskustvo centralne Evrope ukazuje da se mogu razlikovati tri faze priliva inostranih investicija. U prvoj fazi su investitori bili, u prvom redu, zainteresovani za privatizaciju državne proizvodne imovine. Prodaja državnih preduzeća je, međutim, poslužila kao podsticaj za talas grinfild-investicija koje su bile izvozno orijentisane i koje su karakteristične za drugu fazu. Pošto talasi investicija imaju osobinu da u nekom trenutku izgube na snazi, za trajni privredni rast je od presudnog značaja treća faza: u toj fazi se u prvom planu nalazi reinvesticija profita. Centralna Evropa je stigla do ove treće faze, ali imajući u vidu globalnu krizu, postoji bojazan da će nacionalne ekonomije centralne Evrope dugo ostati na prelazu do te treće faze.

3) Inostrani krediti (prekogranični krediti)

Treći izvor kojim se finansira spoljni deficit u Srbiji su krediti iz inostranstva. U potrazi za mogućim atraktivnim investicijama međunarodni finansijski kapital nije zaobišao ni Srbiju. Pre krize zaduživanja u evrima, zamene evra za dinare u ulaganje zamenjenih dinara u osigurane kredite (repurchase agreements) za inostrane banke u Srbiji predstavljalo poslovnu

⁹ Međutim, u Srbiji postoji samo jedan strani investitor koji je izvozno orijentisan (U.S. Steel, preduzeće koje samo ostvari 12% izvoza, i koje je nedavno prestalo sa radom).

aktivnost koja gotovo i da nije bila povezana sa rizikom. Pošto je kamatna stopa u Srbiji iznosila 15,7% a kamatna stopa na zajmove u evrima samo 5 do 6 procenata, na prosečnom nivou je bilo moguće beležiti dobit od 9 do 11 procenata¹⁰. Ovi krediti su u velikim delom finansirali potrošnju. Masovni i kontinuirani priliv kredita dozvolio je uspostavljanje veze između visokog spoljnog deficita i povećanja vrednosti domaće valute, visokih stopa rasta koje su prvenstveno počivale na izdacima za potrošnju i akumulacije deviznih rezervi. Devizni prihodi su zatim omogućili monetarnu politiku koja je održavala visoku vrednost dinara na uštrb izvoza. Rast finansiran kreditima, nezavistan od ekonomske efikasnosti koja se očitava iz trgovinskog bilansa, bio je održiv samo dok su beleženi prihodi inostranih kredita. Vrednost dinara je prema evru, u vrlo kratkom periodu, opala za više od 15 procenata. Postavlja se pitanje kako će dalji izostanak kredita se odraziti na celokupnu srpsku privredu. Krediti će poskupeti ili će biti nedostupni, finansijski troškovi preduzeća će rasti – ukoliko nedovoljna mogućnost za podizanjem kredita ne dovede u opasnost i likvidnost preduzeća¹¹. Nelikvidnost koja sve više uzima maha mogla bi se, uskoro, pojaviti i u bilansima banaka i prouzrokovati dalje smanjivanje kredita. Time se stvara začaran krug, čiji prekid nije na vidiku. Uloga poslovnih diplomata biće usmerena u iznalaženju alternativnih mogućnosti.

6. Izbor poslovnih diplomata

Za uspeh ekonomske diplomatije od presudnog značaja su ljudski resursi, odnosno kadrovski potencijal. Za izbor "ekonomskih diplomata", čiji je osnovni zadatak promovisanje Srbije kao ekonomskog partnera, zaduženo je Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja (uz konsultacije sa ostalim ministarstvima i Službom za upravljanje kadrovima Vlade Srbije) a sprovodi se po sadašnjem Zakonu o državnim službenicima¹². Zemlje u koje će biti delegirani ekonomski savetnici odabrane su prema kriterijumu obima robne razmene i investicija koje dolaze iz konkretnih zemalja, kao i značaja tih zemalja u ukupnim odnosima sa Srbijom. U odnosu na prioritete i raspoloživa finansijska sredstva, utvrđen je optimalan broj ekonomskih diplomata, a moguća je i korekcija prema dinamici bilateralne ekonomske saradnje sa pojedinim

¹⁰ Miloš Božović, Branko Urošević i Boško Živković, Global Financial Crisis: Causes and Consequences for Serbia and the Region, u *Quarterly Monitor*, jul-septembar, 2008.

¹¹ U prvom kvartalu 2009 godine već više od 20 procenata srpskih preduzeća se vodi kao nelikvidno, što znači da nisu u stanju da izmire svoja dugovanja.

¹² U Sporazumu o delegiranju ekonomskih diplomata između Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja i Ministarstva spoljnih poslova utvrđeni su brojni detalji kako bi ovaj novi mehanizam mogao da funkcioniše. U sistematizaciji radnih mesta u Ministarstvu ekonomije i regionalnog razvoja predviđena su 32 radna mesta ekonomskih diplomata na bilateralnoj osnovi.

zemljama¹³. U izboru gradova gde će delovati poslovne diplomate treba voditi računa da to budu poslovni i sajamski centri u određenim zemljama. Pri tome, u skladu sa strategijom nastupa, neophodno je sastviti operativni program nastupa, u kome će poslovne diplomate nastupati po određenim specijalnostima. To znači da treba kombinovano nastupati sa dva profila ekonomskih diplomata: tzv.stacionarnim (sa sedištem u određenoj zemlji) i sa tzv.putujućim (sa konkretnim profesionalnim profilom za određenu privrednu granu – poljoprivredu, turizam, saobraćaj, informatiku, farmaciju, itd.) koji bi bili animatori za konkretan modalitet dugoročne ekonomske saradnje sa inostranim kompanijama.

7. Srbija i svetska ekonomska kriza

Osnovni dugoročni problem srpske privrede, osim strukturnih nedostataka, je nesposobnost da izbalansira uvoz i izvoz. Pri tome problem ne leži u činjenici da Srbija beleži deficit u privrednom bilansu, već u visini tog deficita i njegovom hroničnom karakteru¹⁴. U Srbiji privredni rast, zabeležen prethodnih godina, nije doveo do povećanja izvozne sposobnosti (ili smanjenje zavisnosti od uvoza), već do rasta privatne potrošnje. Počivao je na prilivu inostranih kredita: globalno akumulirana štednja je u potrazi za mogućim investicijama pronašla svoj put i do jugoistočne periferije. Priliv kapitala je dužničke zemlje zapadnog Balkana doveo u poziciju da istovremeno održavaju kako deficit privrednog bilansa, tako i visoke stope rasta. U Srbiji dugoročni jaz između uvoza i izvoza se, kao i u zemljama u okruženju, pokriva uz pomoć tri osnovna mehanizma:

- prilivom sredstava iz inostranstva, kojii potiču od migranata;
- direktnim stranim investicijama, i
- kreditima iz inostranstva;

Doznake od migranata se gotovo, po pravilu, ulivaju u potrošnju, a ne u investicije. Direktno investicije iz inostranstva bi mogle da budu povezane sa unapređenjem izvozne sposobnosti i konkurentnosti, ali to, do sada, u Srbiji nije bio slučaj. Takođe, inostrani krediti bi mogli da finansiraju investicije, što bi dovelo do povećanja industrijskih kapaciteta i produktivnosti. Međutim, ne može se sa sigurnošću predvideti kako će ova vrsta novčanog toka reagovati na

¹³ U prvoj polovini 2009 godine ekonomske diplomate će biti delegirane u Rusiju, zemlje EU (Nemačka, Italija, Francuska, Austrija, V.Britanija, Grčka, Slovenija), zemlje CEFTA (BiH, Hrvatska, Crna Gora, Makedonija), kao i Kinu, i SAD, a do kraja 2009 godine i u Češku, Slovačku, Mađarsku, Rumuniju, Bugarsku, Ukrajinu, Švajcarsku, Tursku, Indiju i Južnu Koreju).

¹⁴ Privredni bilans Srbije iznosio je 2008 godine 20 procenata BDP-a. Obim celokupnog izvoza odgovarao je obimu uvoza potrošnih dobara.

globalnu finansijsku i ekonomsku krizu. Može se pretpostaviti da će doći do smanjivanja obima i do izbora neformalnih tokova: radne migrante će pogoditi nezaposlenost u zemljama u kojima privremeno borave. Stepenn smanjivanja obima zavisi od stepena nezaposlenosti i relativnih pozicija emigranata na tržištima rada u inostranstvu. Predviđa se da stepenn smanjivanja obima neformalnog priliva novca neće biti tako drastičan, kao što je slučaj sa inostranim kreditima (kojih od jeseni 2008 godine uopšte i nije bilo). Pri tome će veliki udeo novčane pomoći radnih migranata iz inostranstva mimoći bankarski sistem, tako da će udeo "sive", neformalne novčane pomoći porasti (van finansijskog odnosno bankarskog sistema).

U svim zemljama zapadnog Balkana inostrane investicije stagniraju završetkom procesa privatizacije. Upravo u trenutku kada su najavljeni veći izvozno orijentisani proizvodni projekti u Srbiji ("Fiat" i "Ikea"), globalna finansijska kriza učinila je da dodatni prilivi postanu neizvesni.

Aktuelna ekonomska kriza je i dublja, i oštrija i šira nego što se moglo pretpostaviti početkom 2009 godine¹⁵. S druge strane, čak i ako Srbija, uz razne stege, visoki platni deficit (koji je dostigao gotovo 18 odsto BDP-a) smanji sa ovogodišnjih devet na sedam milijardi dolara, računajući i otplatu duga, za finansiranje u 2009 godini moraće da obezbedi od 9 do 10 milijardi dolara. S druge strane smatra se da će nivo stranih direktnih investicija u Srbiji opasti za 40% u odnosu na 2008.godinu, odnosno da će od 3 milijarde dolara spasti na 2 milijarde dolara. Dakle, treba ulagati dosta napora da se „otupi“ oštrica ekonomske krize, odnosno da, po Srbiju, budu što manje negativne posledice.

Stoga je jedan od opštih prioriteta ekonomske diplomatije Srbije iznalaženje mogućnosti ublažavanja posledica svetske ekonomske krize i to na način kako to rade druge države koje su iste veličine kao i Srbija ali veće ekonomske moći. Privreda Srbije treba, u koordinaciji sa ekonomskom diplomatijom, da aktivira moguće "skrivenne" mogućnosti koje ona svakako poseduje.

8. Umesto zaljučka

Osnovna preokupacija ekonomskog diplomate jeste – kako i na koji način obezbediti što povoljniju poziciju svojoj izvoznoj privredi i preduzećima na svetskim tržištima, imajući u vidu da na tim tržištima vladaju zakoni bespoštedne konkurencije, ne samo ekonomske nego i neekonomske prirode. Pri tome u prvi plan dolazi zadatak: kako zaštititi svoje nacionalne ekonomske interese, odnosno ostvariti što veći udeo u raspodeli raspoloživog svetskog bruto

¹⁵ Na primer, predviđeni rast BDP se kretao od 3,5 do 1 procenat, pa do nultog rasta, da bi sredinom aprila bio predviđen negativan obim privrednog rasta (2%) za 2009 godinu.

proizvoda. Umeće ekonomske diplomatije ne sastoji se samo u količini pruženih informacija i njihovoj blagovremenosti, već u bogatstvu ideja i kreiranju materije koja je predmet pregovaranja. Pri razmatranju prioriteta srpske diplomatije neosporna su tri osnovna, strateška, cilja: nastavak diplomatske borbe za očuvanje ustavnog poretka zemlje, ubrzanje procesa evropskih integracija i poboljšanje dobrosusetskih odnosa. Međutim, diplomatija mora da prilagodi svoje prioritete očekivanjima na ekonomskom planu. Dakle, prioritetni cilj je sprečiti da se u zemlji produbljuju ekonomski problemi. U narednom periodu predviđa se intenziviranje ekonomske krize što znatno usložnjava probleme i stavlja ekonomsku diplomatiju pred zadatak da sama određuje prioritetne aktivnosti. Inostrane investicije će biti znatno smanjene, i s obzirom na rast kreditnih troškova (odnosno nedostupnosti kredita), mnogim preduzećima će biti teško da održavaju svoje tekuće poslovanje, a o novim investicijama neće ni razmišljati. Pri tome poslovne diplomate treba da imaju u vidu da, na duge staze, samo one investicije koje proširuju proizvodnju ili povećavaju produktivnost, mogu da dovedu do privrednog rasta. Izvorno orijentisana privreda će biti pogođena sužavanjem globalnog tržišta. U pojedinim granama, posebno u proizvodnji i preradi metala, treba očekivati dramatične lomove.

U cilju operacionalizacije prioriteta ekonomske diplomatije neophodno je uspostaviti uspešno partnerstvo između javnog i privatnog sektora. To znači da banke i druga srpska preduzeća uspostavljaju što užu saradnju sa Ministarstvom inostranih poslova. Srbija kao mala i siromašna zemlja sa oskudnim prirodnim i radom stvorenim resursima, koji su za jednu trećinu manji od onih od pre tri decenije, razvoj može da zasniva isključivo u izveznoj orijentaciji.

Međutim, nije uloga države da bude preduzetnik i investitor, već da stvara odgovarajući institucionalni okvir: da donose dobre zakone koji podstiču ekonomsku efikasnost, da uvede jasna pravila i obezbedi njihovo dosledno i nepristrasno sprovođenje, a ne da investira i prati poslovne dogovore sa stranim privatnim ulagačima. Dakle, uloga države, pa time i ekonomskih diplomata je da stvara povoljniji infrastrukturni ambijent: omogućavanje ulaska privatnog sektora i konkurencije svuda gde je ona moguća i poželjna. Srbija je po konkurentnosti na vrlo niskom mestu, sa tendencijom daljeg pada, pri čemu je neosporno da su danas ključne barijere investiranju u Srbiju birokratsko administrativne prepreke, za razliku od ranijeg perioda u kome je to bio politički rizik. S druge strane, i u uslovima ekonomske krize, poslovne diplomate treba odlučujuću važnost da pridaju promociji Srbije kao investicione destinacije.

Ekonomska diplomatija i u Srbiji treba da se sve više razvija kao organizovana delatnost, kao veština, kao umetnost i kao profesija. Značaj ekonomske diplomatije ogleda se u održavanju neposrednog kontakta sa top-

menadžmentom svetskih kompanija, u cilju zaštite interesa sopstvene privrede i njenom što boljem predstavljanju i pozicioniranju na svetskom tržištu.

Literatura:

1. *Andreas Inotai, 2007, The European Union and Southeastern Europe, Troubled Waters Ahead?, Brisel, 2007 m, str.198ff.*
2. *David Dašić, 2003, Diplomacija, ekonomska, multilateralna i bilateralna, Univerzitet "Braća Karić", Beograd.*
3. *Marina Marković, 2003, Poslovna komunikacija, Klio, Beograd.*
4. *Miloš Božović, Branko Urošević i Boško Živković, 2008, Global Financial Crisis: Causes and Consequences for Serbia and the Region, u Quarterly Monitor, jul-septembar, 2008.*
5. *Miodrag Mitić, 2003, Diplomacija kao sredstvo za promociju, ostvarenje i zaštitu poslovnih interesa, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.*
6. *Nikola Rot, 2004, Znakovi i značenja, Plato, Beograd.*
7. *Pero Petrović, 2008, Savremena poslovna diplomatija, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.*
8. *Predrag Bijelić, Svetska trgovinska organizacija, 2006, Ekonomski fakultet, Beograd.*
9. *„Regionalna saradnja na zapadnom Balkanu”, <http://glassrbije.org/index.php>.*
10. *„Strategija razvoja Republike Srbije do 2020 godine”, Vlada Republike Srbije, Beograd, maj 2007, Internet, http://media.srbija.sr.gov.yu/medsrp/dokumenti/bela_knjiga1.pdf, http://media.srbija.sr.gov.yu/medsrp/dokumenti/bela_knjiga2.pdf, 01/04/2008.*
11. *Šidanski Dušan, 1996, Federalistička budućnost Evrope, Prosveta – Evropa press, Beograd.*
12. *Todor Petković, 2006, Poslovna špijunaža i ekonomsko ratovanje, Public Trion, Beograd.*
13. *Vladimir Prvulović, 2001, Ekonomska diplomatija, Privredni pregled, Beograd.*
14. *Živorad Kovačević, 2003, Međunarodno pregovaranje, Filip Višnjić, Beograd.*